

***Taşawwuf* in het licht van de Koran en Sunna - deel 2**

In deel 1 van deze serie hadden we onder meer geconstateerd dat de termen *taşawwuf*, *‘ilm al-sulūk*, soefisme of zielszuivering voor verwarring en discussie kunnen zorgen, maar dat in ieder geval de juiste inhoud van deze termen een onderdeel van de islamitische religie uitmaakt. We hebben ook gesteld dat er in *taşawwuf* helaas tot op heden sprake is geweest van heterodoxie welke altijd vertegenwoordigd werd door een kleine minderheid die zich valselijk toeschreef aan de waarachtige *taşawwuf* en dit een instrument maakte voor commerciële doeleinden, zoals vandaag de dag ook het geval is. Een ander probleem dat echter nog niet aan bod was gekomen in deel 1 was dat de andere extreem, namelijk bepaalde aanhangers en fans van Ibn Taymiyya, in de naam van de bestrijding van innovaties, *taşawwuf* en de beoefenaars ervan, gedeeltelijk of volledig, veroordelen en zelfs verketteren. Deze actie van hen lijkt op de slag van een persoon met een kei op iemands gezicht dat bevlogen wordt door een vlieg.²⁴ Hiervoor hebben zij de werken van hun eigen leermeester, Ibn Taymiyya, als uitgangspunt genomen. Hier rijst dan wel de volgende vraag: Wat was het standpunt van Ibn Taymiyya met betrekking tot *taşawwuf*? Voordat we ingaan op de ontstaansgeschiedenis van *taşawwuf* willen we deze vraag in het kort beantwoorden.

Ibn Taymiyya noemt *taşawwuf* de innerlijke opvoeding welke leidt tot liefde en vrees voor Allah ﷻ, vertrouwen op Allah ﷻ en oprechtheid. Hij beschouwt deze innerlijke opvoeding als een onlosmakelijk onderdeel van de islamitische religie. Bovendien schrijft hij dat het verplicht is voor de moslims om dit facet van de islamitische religie te beoefenen.²⁵ Ibn Taymiyya ziet *taşawwuf* als een weg van onachtzaamheid over Allah ﷻ naar de herdenking en spirituele waarneming van Allah ﷻ. Hierbij maakt hij zelfs gebruik van de terminologie van de soefi's, zoals *fanā'*, dus verdwijnen in de herdenking en spirituele waarneming van Allah ﷻ. Sterker nog, in dezelfde passages spreekt hij over een groep soefi's die in de toestand van trance bepaalde uitspraken deden die haaks staan op de fundamenten van de

---

²⁴ Deze gelijkenis wordt gegeven door Shaykh Ramadan al-Buti in zijn meesterwerk *qaḍāyā sākhina* op pagina 341.

²⁵ Zie hiervoor *kitāb al-sulūk in majmū' fatāwā ibn taymiyya*, vol. 10 vanaf p. 5. Zie ook *qaḍāyā sākhina* van Shaykh Ramadan al-Buti voor een uitgebreide toelichting.

islam²⁶ en dat deze uitspraken incorrect zijn, maar dat deze soefi's niet aansprakelijk zijn voor deze uitspraken door de spirituele beschonkenheid waarin ze verkeerden.²⁷

We zien dus dat Ibn Taymiyya in de werkelijkheid geen tegenstander is van *taṣawwuf* en de prominente beoefenaars ervan. Hij heeft in het algemeen dezelfde opvattingen hierover als de andere prominente islamgeleerden, zoals Imam 'Abdulqadir al-Jilani, Imam Ahmad al-Rifa'i, Imam Muhammad ibn 'Ataillah al-Sakandari, Imam al-Ghazali en Imam al-Nawawi.²⁸ Desalniettemin is Ibn Taymiyya²⁹ ten onrechte beroemd geworden onder de mensen als een vurige tegenstander van de soefi's. Dit is het gevolg van drie factoren³⁰:

1. Zijn bekende houding tegenover Muhyiddin ibn 'Arabi.³¹
2. Zijn strenge afwijzing van de pseudo-soefi's. Hij heeft vaker zijn bewondering geuit voor prominente soefi's, maar hij heeft zich vooral gebogen over de dwalende soefi's, omdat de condities van zijn tijd dit vereisten.
3. Zijn populariteit onder de tegenstanders van *taṣawwuf*, want zijn weerleggingen en felle veroordelingen over pseudo-soefi's worden regelmatig aangehaald door de tegenstanders van *taṣawwuf* om de oprechte beoefenaars ervan in een kwaad daglicht te stellen.

²⁶ In de terminologie wordt dit ook wel *shatḥiyyāt* genoemd. Dit komt voor in de toestanden die *ḥāl al-fanā'* en *wahda al-shuhūd* worden genoemd.

²⁷ Zie *majmū' fatāwā ibn taymiyya*, vol. 10 vanaf p. 341. Zie ook *qaḍāyā sākhina*, p. 327-328.

²⁸ Zie *qaḍāyā sākhina*, p. 329.

²⁹ Hetzelfde geldt trouwens ook voor zijn discipel Ibn al-Qayyim al-Jawziyya. Het bewijs hiervan is ook zijn werk *madārij al-sālikīn*.

³⁰ Deze drie factoren worden uitgebreid toegelicht door Shaykh Ramadan al-Buti in zijn voornoemde werk.

³¹ Beter bekend als *al-shaykh al-akbar* (letterlijk: de grootste shaykh). De werken die toegeschreven worden aan deze Andalusische soefi-leermeester (gest. 638 AH) hebben voor grote ophef gezorgd onder de islamgeleerden. De meerderheid van de islamgeleerden is van mening dat zijn werken zijn verbasterd door de *bāṭiniyya* en dat hij een vrome islamgeleerde was. Dezelfde groep verbiedt tevens de verspreiding en lezing van zijn werken, zoals Ibn Hajar al-Haythami in zijn *al-fatāwā al-hadīthiyya* heeft gedeclareerd. Dat zijn werken zijn verbasterd, klinkt heel aannemelijk, want in hagiografische literatuur van gezaghebbende islamgeleerden wordt Muhyiddin ibn 'Arabi altijd geprezen en als een vrome islamgeleerde beschouwd. Daarnaast zien we in zijn werken dat de blasfemie-inhoudende beweringen juist weer tegengesproken worden door andere passages in dezelfde werken. Bovendien bevat zijn werk *rūḥ al-quds fī muḥāsaba al-nafs* enorm veel waarschuwingen tegen slechte innovaties en blasfemische opvattingen binnen de heterodoxe soefi-kringen. Hoe is zijn verkettering dan te rechtvaardigen, terwijl de moslim is opgedragen om altijd van het beste uit te gaan over zijn medemoslim? Tocht zijn er ook islamgeleerden, onder wie Ibn Taymiyya, die hem hebben verketterd op basis van de werken die aan hem worden toegeschreven, maar dit is een relatief kleine groep.

Ontstaansgeschiedenis

Het wordingsproces van de *taṣawwuf* start met de openbaring van de eerste Koranverzen. Dit betekent dus dat de *taṣawwuf* is ontstaan samen met de islam zelf. Zodoende is het zelfs mogelijk om de *taṣawwuf* terug te voeren naar de tijd van de profeet Adam, want de islam is de universele en de enige echte religie bij Allah ﷻ.³² Er zijn echter bepaalde onderdelen van de islam die onderhevig waren aan verandering conform de veranderende omgevingsfactoren door de millennia heen, want dit is een vereiste van de wijsheid en rechtvaardigheid, maar de fundamentele waarden en normen van de islam zijn nooit veranderd en werden verkondigd door alle profeten. Tot deze fundamentele behoren niet alleen de geloofsfundamenten, zoals de eenheid van Allah ﷻ, maar ook bepaalde morele waarden en nobele gedragseigenschappen, zoals genadevol zijn, integer zijn, oprecht zijn, verdraagzaam zijn, grootmoedig zijn, etc. Aangezien het doel van de *taṣawwuf* het ontwikkelen van deze eigenschappen en het minimaliseren van de tegenpolen ervan is, kunnen we zeggen dat dit religieuze facet van de islam eigenlijk sinds mensenheugenis bestond. Desalniettemin heeft de *taṣawwuf* een nieuwe wending gekregen met het profetschap van de geliefde profeet Mohammed ﷺ. Deze wending heeft betrekking op de voltooiing en perfectionering van de *taṣawwuf*. Daarom zei de geliefde profeet ﷺ: **“Ik ben gezonden om het goed gedrag te vervolmaken.”**³³ Als de *taṣawwuf*, het spirituele facet van de islam, wordt losgekoppeld van de islamitische religie, dan blijft er een lichaam over zonder ziel.³⁴

13

De volgende fase in het wordingsproces van de *taṣawwuf* gaat in als er een groep mensen verschijnt die dit facet van de islam benadrukt en zich hiermee intensief bezighoudt. Deze groep verscheen voor het eerst in de Irakese stad Basra en vloeide voort uit de studiekringen van de grootgeleerde Imam Hasen al-Basri (gest. 110 AH). Ibn Taymiyya schrijft hierover in *kitāb al-taṣawwuf* van *majmū' fatāwā* het volgende: “Voor het eerst verscheen *taṣawwuf*³⁵ in Basra. Het eerste besloten gezelschap voor de soefi's werd gevoerd door sommige leerlingen

---

³² Koran, 3:19.

³³ Overgeleverd door meerdere hadithgeleerden onder wie Imam Ahmad ibn Hambal in *al-musnad*.

³⁴ Dit geldt overigens voor alle andere facetten van de islam. Als een onderdeel van de islam wordt losgekoppeld, dan verliest het zijn originaliteit zoals het van Allah ﷻ kwam. De islam is een onverdeelbaar geheel.

³⁵ Hij gebruikt hier het Arabische woord *taṣawwuf*.

van ‘Abdulwahid die weer een leerling van Hasen al-Basri was. Er was in Basra sprake van een bijzondere inspanning voor ascetisme, aanbiddingen verrichten, vrees en soortgelijke dingen welke (op dit niveau) niet te vinden waren in andere moslimsteden. Zoals er inspanning was voor fiqh in Koefa welke (op dat niveau) niet te vinden was in andere steden. Daarom zegt men: Koefische fiqh en Basrische ‘ibāda.’³⁶

Vervolgens schrijft Ibn Taymiyya verder over soefi’s en hij gebruikt de Arabische term van dit woord, namelijk *al-ṣūfi*: “De soefi is degene die gezuiverd is van troebelheid, gevuld is met overpeinzing, en (is degene) bij wie goud en steen gelijk zijn aan elkaar. Zij (de soefi’s) herleiden (het begrip) soefi tot de betekenis van *al-ṣiddīq*.³⁷ De beste der schepping na de profeten zijn *al-ṣiddīqūn*, zoals Allah ﷻ openbaart: “En degenen die Allah en de boodschapper gehoorzamen, zullen dan in het gezelschap verkeren van degenen aan wie Allah Zijn gunst heeft verleend, namelijk, de profeten, de oprechten, de martelaren en de rechtvaardigen. En uitmuntend zijn deze metgezellen.”³⁸

De term soefi werd in de eerste drie eeuwen uiteraard niet gebruikt. Het kwam pas in de eeuwen erna in omloop als een aanduiding van de groep die zich intensief bezighield met de *taṣawwuf*. Imam al-Qushayri schrijft hierover in zijn meesterwerk *al-risāla* de volgende uitleg: “Weet dat de moslims na de boodschapper van Allah ﷻ, de beste van hen in hun eeuw zich niet vernoemden naar een naam, behalve (naar de naam) *ṣaḥāba al-rasūl* (de metgezellen van de boodschapper), want er is geen voortreffelijkheid boven deze (titel). Zij werden dus *al-ṣaḥāba* genoemd. Wanneer de tweede generatie kwam, werden degenen die de metgezellen ontmoetten *al-tābi‘īn* genoemd. Zij zagen dat als de meest eervolle titel voor hunzelf. Daarna werden degenen na hen ‘*atbā‘ al-tābi‘īn*’ genoemd. Daarna verschilden de mensen en conflicteerden ze met elkaar in rangen. De prominente mensen die een buitengewone toewijding hadden aan de religieuze zaken werden *al-zuhhād*³⁹ en *al-‘ubbād*⁴⁰

³⁶ Zie hiervoor *kitāb al-taṣawwuf* in *majmū‘ fatāwā ibn taymiyya*, vol. 11 vanaf p. 6. Zie ook *al-taṣawwuf wa ḥaraka al-iṣlāḥ wa al-tajdīd* van Shaykh Muhammad Salih ibn Ahmad al-Ghursi, vanaf p. 18.

³⁷ Een benaming voor oprechte en trouwe dienaren (pluraal: *al-ṣiddīqūn*). Dit was tevens de bijnaam van de gezegende metgezel Abu Bakr gegeven door de geliefde profeet ﷺ.

³⁸ Koran, 4:69. Zie voor de passage *majmū‘ fatāwā ibn taymiyya*, vol. 11 p. 16-17. Zie ook *al-taṣawwuf wa ḥaraka al-iṣlāḥ wa al-tajdīd* van Shaykh Muhammad Salih ibn Ahmad al-Ghursi, p. 19.

³⁹ Asceten

⁴⁰ Aanbidders

genoemd. Daarna verschenen de innovaties en wederzijdse uitdaging tussen de sekten. Elke sekte claimde dat er asceten waren onder hen. De prominenten van 'ahl al-sunna die hun ademtochten oplettend onderhielden met (de spirituele waarneming van) Allah ﷻ en hun harten beschermden tegen de paden van onachtzaamheid vormden een aparte groep in de naam van de *taṣawwuf*. Deze naam verspreidde zich voor deze prominenten vóór tweehonderd na de hijra.”⁴¹

Het is vanzelfsprekend dat er in de tijd van de geliefde profeet ﷺ geen behoefte was aan een buitengewone toewijding aan de *taṣawwuf*. Shaykh Ramadan al-Buti geeft als belangrijkste reden hiervoor de aanwezigheid van de geliefde profeet Mohammed ﷺ. De metgezellen hadden hem gezien en voerden gezelschap met hem. Voor iemand die in het profeetschap van de profeet Mohammed ﷺ geloofde, was het genoeg om louter met zijn uitzicht en gezelschap zijn ziel te zuiveren en te transformeren in een vrome dienaar, want de profeet ﷺ was de belichaming van de Edele Koran.⁴² Bovendien was er in zijn tijd weinig geschil en verleiding onder de moslims en het leven was eenvoudig. Hierdoor werd de *taṣawwuf* als een onderdeel van de islam al beleefd zonder daar een speciale aandacht aan te besteden. Wanneer kwaadheden zoals materialisme, verlangens, zonden, conflicten weer opdoken ná het overlijden van de geliefde profeet ﷺ en een groot deel van de metgezellen, ontstond er logischerwijs een bijzondere aandacht voor de *taṣawwuf* simpelweg door de sterke behoefte ernaar.⁴³

Dan rest er nog één ding en dat is de verdere ontwikkeling van de *taṣawwuf* als een wetenschapsdiscipline. Dit wordt ook wel *‘ilm al-taṣawwuf* genoemd. Deze wetenschapsdiscipline ontstond door het initiatief van de ingewijden ervan om het te systematiseren op basis van principes uit de Koran, Sunna, praktijken van de *ṣahāba* en hun spirituele belevingen. Op deze manier werd er een nieuwe wetenschapsdiscipline gecreëerd waarin de beoefenaars ervan zich spiritueel ontwikkelden, leerlingen opleidden en werken schreven zoals in de overige islamitische wetenschappen. Het doel van de studie van deze

⁴¹ Zie *al-taṣawwuf wa ḥaraka al-islāh wa al-tajdīd* van Shaykh al-Ghursi, p. 19-20.

⁴² Het gaat hier uiteraard om een figuurlijk taalgebruik.

⁴³ Zie *qaḍāyā sākhina*, p. 321-322.

wetenschapsdiscipline was het behalen van het eeuwige succes. De methode in deze wetenschapsdiscipline was dat de leerling bij de leraar verbleef om direct van hem kennis en wijsheid te nemen door zijn goede gedrag en leefstijl te observeren en tot zich te nemen. Op deze manier werd de leerling met de leermethodes van zijn leraar opgevoed en opgeleid tot een leraar in dezelfde wetenschapsdiscipline. De eerste soefi-leermeesters die werken compileerden waarin ze deze wetenschapsdiscipline uiteenzetten, waren Imam Harith ibn Asad al-Muhasibi (gest. 243 AH), Imam Siraj al-Tusi (gest. 328 AH), Imam al-Qushayri (gest. 465 AH), Imam 'Ali ibn 'Othman al-Hijwiri (gest. 470 AH), Imam al-Ghazali (gest. 505 AH), Imam 'Abdulqadir al-Jilani (gest. 561 AH) en Imam Ahmad al-Rufa'i (gest. 578 AH). Zij waren de meest deskundige en beroemde leermeesters van hun tijd.

Ter afsluiting van de introductie willen we een reeks citaten aanhalen van prominente soefi-leermeesters die als een verlichting kunnen dienen voor de harten en als een voeding voor de zielen. Hieronder volgen deze citaten:

- ❖ Imam Junayd ibn Muhammed zei: “Deze kennis van ons (dus *ilm al-taṣawwuf*) is geclassificeerd conform de Koran en de Sunna. Wie de Koran niet reciteert en de hadith niet schrijft, voor hem is het niet toegestaan om te spreken over onze kennis.”
- ❖ Imam Sahl al-Tusteri zei: “Deze school van ons is gebaseerd op drie fundamenten: (1) het navolgen van de profeet ﷺ in de gedragingen en handelingen, (2) het nuttigen van halal, en (3) het hebben van een oprechte intentie in alle daden.”
- ❖ Imam Fudayl ibn 'Iyad zei: “Volg de wegen van rechtleiding. Wees niet bedrogen door de kleine hoeveelheid volgers ervan. Pas op voor de wegen van dwaling. Wees niet bedrogen door de grote hoeveelheid volgers ervan.”
- ❖ Imam Abu Sa'id al-Kharraz zei: “Elke innerlijkheid⁴⁴ die haaks staat op de uiterlijkheid⁴⁵ behoort tot de valsheid.”
- ❖ Imam 'Abdullah ibn Khafif al-Shirazi zei: “Houd je bezig met de studie van kennis. Laat je niet bedriegen door de uitingen van (dwalende) soefi's.”

---

⁴⁴ Mentale toestanden en spirituele ervaringen.

⁴⁵ De eenduidige voorschriften van de islam.

- ❖ Imam al-Ghujduwani al-Naqshbandi zei tegen zijn leerlingen: “O zoon, ik adviseer je de vergaring van kennis, ik adviseer je de goede omgangsnormen en het vrees voor Allah ﷻ. Treed in de voetsporen van de vrome voorgangers en klamp je vast aan de Sunna en de geredde groep. Bestudeer de fiqh, hadith en tafsir. Vermijd de onwetende soefi’s. Blijf doorgaan met de gebeden in collectieve vorm. Pas op voor beroemdheid, want dat is een ramp. Wees een doorsnee mens!”
- ❖ Imam Ahmad al-Rifa’i zei: “Acht Allah ﷻ transcendent van de attributen van de contingenten en de namen van de schepsels. Reinig je geloofsleer met betrekking tot de interpretatie van *al-istiwā’* over Allah ﷻ met vestiging, zoals *al-istiwā’* van de lichamen op lichamen welke incarnatie, neerdaling, komst en verplaatsing inhoudt.”
- ❖ Imam Abubakr al-Kilabadhi al-Hanafi zei: “De soefi’s hebben onderling een unaniem akkoord bereikt dat geen plaats Allah ﷻ kan bevatten en dat tijd niet opgaat voor Hem.”
- ❖ Imam Malik ibn Dinar zei: “Niemand heeft ooit iets genoten wat weldadiger is dan de herdenking van Allah ﷻ.”
- ❖ Imam Muhammed al-Warraaq zei: “Wie zijn ledematen tevredenstelt met de lusten, plant in zijn hart bomen van verdrieten.”
- ❖ Imam Dhun-nun al-Misri zei: “Wijsheid vestigt niet in iemand met volle maag.”
- ❖ Imam Harith al-Muhasibi zei: “Wie zijn innerlijkheid verbetert met bewustzijn en oprechtheid, dan zal Allah ﷻ zijn uiterlijkheid versieren met inspanning en het navolgen van de Sunna.”
- ❖ Imam Yahya ibn Mu’adh al-Razi zei: “Ascetisme bestaat uit drie dingen: geringheid, afzondering en honger.”
- ❖ Imam Ibrahiem al-Khawas zei: “De medicatie van het hart zijn vijf dingen: (1) Koranrecitatie met overpeinzing, (2) lege maag, (3) nachtgebed, (4) smeken aan Allah ﷻ in de nacht, en (5) gezelschap van de vromen.”
- ❖ Imam Bishr al-Hafi zei: “De persoon die wenst om gekend te worden door de mensen, zal de zoetigheid van het hiernamaals niet kunnen vinden.”
- ❖ Imam Shaiq al-Balkhi zei: “Het godsvrees van iemand kan achterhaald worden aan de hand van drie zaken: (1) wat neemt hij (aan geld, voedsel, etc.), (2) wat belet hij, en (3) wat spreekt hij?”

- ❖ Imam Abu Yazid al-Bistami zei: “Als jullie een man zien zweven in de lucht, volg hem niet totdat jullie hebben gezien wat zijn toestand is in de geboden, verboden en grenzen van de islamitische wetgeving en de toepassing ervan.”
- ❖ Imam Ibrahiem ibn Adham zei: “Het behoort niet tot de tekenen van liefde dat je houdt van iets wat niet geliefd is voor jouw geliefde.”
- ❖ Imam Hasen al-Basri zei: “Je bestaat uit dagen. Steeds als er een dag verstrijkt, vergaat een stuk van je.”
- ❖ Imam Sufyan al-Thawri zei: “Er is buiten de verplichtingen geen voortreffelijkere daad dan de vergaring van kennis.”
- ❖ Imam ‘Abdullah ibn Mubarak zei: “Vermijd de overbodige blik en je zal de staat van respect en vrees voor Allah ﷻ verkrijgen.”
- ❖ Imam Abu Sulayman al-Darani zei: “Wie een waarde toeschrijft aan zichzelf, zal de zoetigheid van de dienaarschap niet kunnen vinden.”
- ❖ Imam ‘Abdulqadir al-Jilani zei: “Shirk kan zichtbaar en onzichtbaar zijn. De zichtbare shirk is dat je afgoden aanbidt. De onzichtbare shirk is dat je, je vertrouwen legt op de schepping.”
- ❖ Imam ‘Abdurrahman ibn al-Jawzi zei: “Het is gepast voor iemand die niet weet wanneer de dood hem nadert dat hij elk moment voorbereid is.”
- ❖ Imam al-Ghazali zei: “Jij zondigde jegens Allah ﷻ met jouw ledematen welke een toevertrouwd geschenk waren van Allah ﷻ aan jou. Allah ﷻ ongehoorzaam zijn door middel van Zijn gunsten is de uiterste vorm van ondankbaarheid.”
- ❖ Imam Zayn al-‘Abidin zei: “Wie content is met wat Allah ﷻ aan hem toebedeelde, behoort tot de rijkste mensen.”
- ❖ Imam Ahmad ibn Hambal zei: “Goedheid zit in degene die geen goedheid in zichzelf ziet.”
- ❖ Imam al-Awza’i zei: “Wie het nachtgebed verlengt, dan verkort Allah ﷻ de Dag der Opstanding voor hem.”
- ❖ Imam al-Rabbani zei: “Het is de hoogste tijd om je te schamen. Vermijd zelfs een hazenslaapje en houd je aan de voorschriften van Allah ﷻ.
- ❖ Imam al-Khalid al-Baghdadi zei: “Wees niet bedrogen door dit vuile kadaver (het wereldse). Ik adviseer je om te vluchten van slechte innovaties en verlangens.”